

Мозговий, І. Діалог світів: вірогідність пізнання й комунікації / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. праць. – Вип. 8. – Суми: “Світ друку”, 2015. – С. 188–207

УДК 133:524.8

Іван МОЗГОВИЙ **ДІАЛОГ СВІТІВ: ВІРОГІДНІСТЬ ПІЗНАННЯ Й КОМУНІКАЦІЇ**

В статті розглядаються питання можливості спілкування землян із вірогідними носіями позаземного розуму. Аналізуються кроки, здійснювані представниками земної цивілізації, щодо налагодження такого контакту (міфи, фантастика, практика), а також сучасні дані щодо проблеми міжгалактичних контактів взагалі.

Ключові слова: астральні міфи, Космос, літальні апарати, інопланетяни, супутники, планети, Метагалактика, фантастика.

Постановка проблеми. Одна з найбільш суперечливих тем у сучасній масовій свідомості – тема можливої зустрічі землян з інопланетянами. Вже кілька десятиліть проблема “міжгалактичної зустрічі” хвилює сучасних людей, впливає на їх почуття й мислення. Уфологами “запрокольовані” тисячі таких “зустрічей” (як вони стверджують) землян із прибульцями, хоча скептиків – ще більше. Хтось ревно вірить в інопланетних гостей, інші люто знущаються над цією вірою. Тому постає питання: якщо так багато людей наполягають на тому, що вони бачили представників позаземного розуму, чому сьогодні пересічна людина не може ввійти у спілкування з ними? Може, оповіді про них – таки лише вигадки чи фантазії людей дивакуватих, а насправді ж ніяких інопланетян і немає?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про інопланетян написано дуже багато. Вже з часів перших публічних виступів Е. фон Денікена потік наукової, популярної й фантастичної літератури не вичерпується. Найбільш відомі дослідники позаземного розуму і можливих контактів з його носіями густо населяють історію людства інопланетними прибульцями, відкидаючи геть усі сумніви обережних вчених. Не можна не визнати, що їх оповіді часто набувають пригодницько-романтичного характеру, надихають та інтригують. Починаючи з II пол. ХХ ст., вчені проводять цілеспрямовані пошуки позаземного життя як в середині Сонячної системи, так і за її межами. Дані з дослідження метеоритів, верхніх шарів атмосфери Землі та дані, які зібрані під час космічної програми “Вікінг”, дозволяють стверджувати, що примітивні форми життя цілком можуть існувати на інших планетах Сонячної системи. Астробіологи шукають хоча б їх елементарні форми (бактерії тощо) на Марсі, Венері. Перспективними для таких пошуків вважаються й деякі супутники газових гігантів (Європа, Енцелад, Титан).

Що стосується пошуків форм життя за межами Сонячної системи, то вони спрямовані в напрямку віднайдення можливих результатів діяльності розумних істот. Із 1971 працює проект SETI, учасники якого шукають сліди активності інопланетян у радіодіапазоні.

На наявність місць у Всесвіті, сприятливих для виникнення життя, вказує також відкриття планет в інших зоряних системах. Після 2020 НАСА планує запустити космічний телескоп ATLAST, який зможе знайти непрямі ознаки життєдіяльності на екзопланетах у “зоні життя”.

Численні свідчення давніх літературних текстів (як у цьому нібито переконує їх критичний аналіз), найчастіше релігійно-міфологічних за духом, ніби засвідчують, що Земля не є унікальних тілом у Всесвіті, що таких населених об’єктів маса, і що їх високорозвинуті мешканці могли неодноразово відвідувати нашу планету в минулому, про що автор уже писав [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22]. Проблему звернення людини мовою музики до богів (якими, на нашу думку, раніше вважалися інопланетяни) аналізує дослідниця А. Васюріна [5].

Метою статті є з’ясування можливості пізнання й контакту землян з представниками позаземного розуму як вірогідної реальності.

Виклад основного матеріалу. З настанням перехідної доби від Середньовіччя до Нового часу (XVI–XVII ст.), коли релігія почала втрачати свої позиції в духовному житті народів, коли все активніше утверджується критичне мислення, ставлення людини до релігійних літературних джерел, з одного боку, стає більше критичним, а з другого, – “космічні історії” цих творів надихають фантастів на створення авантюрно-космічних оповідей про аргонавтів Всесвіту та загадкові світи в далеких галактиках, а фізиків і астрономів – на пошук цих світів та їх таємничих мешканців.

Релігійні оповіді про небо (“астральні міфи”) втрачають у цей час домінуюче значення в картині світу, теологічні засади якої підмиваються науковими даними, біля витоків котрих стояли такі мислителі, як Миколай Кузанський (1401–1464) і Джордано Бруно (1542–1600), хоча ці оповіді опосередковано продовжують формувати світогляд доби, в рамках якого з’являються фантастичні твори про польоти землян на небо і візити до нас мешканців інших світів.

Через посередництво астрології астральні міфи вплинули на художню творчість письменників Європи доби Відродження – початку Нового часу, насамперед представників туманного Альбіону, таких, як гуманіст, державний діяч і письменник Томас Мор (1478–1535), філософ і теолог Томмазо Кампанелла (1568–1639), відданий письменництву священослужитель Френсіс Годвін (1562–1633) та ін., котрі задалися метою виявити в Космосі наших братів по розуму.

Так, Т. Мор своїм діалогом “Утопія” (1516) започаткував жанр утопії (грец. οὐ – заперечення, τόπος – неіснуюча країна) – за назвою вигаданого острова. Т. Мор писав про прагнення таємничих острів’ян проникнути своїм зором на небо. “Зате утопійці дуже досвідчені в переміщенні світил та рухові небесних тіл. Мало того, вони дотепно винайшли прилади різних форм, за допомогою яких вельми точно відображають рух і положення Сонця, Місяця, а також й інших світил, видимих на їх горизонті. Але вони навіть і уві сні не марять про співдружність і чвари планет і про всю нісенітницю ворожіння по зірках” [23].

Подібні прагнення легендарних мешканців “Міста Сонця” відзначає Т. Кампанелла, який пише, що жителі вивчають там астрономію, астрологію, космографію, “відзначають чотири великих свята при вступі Сонця в чотири поворотні точки світу, тобто в знаки Рака, Терезів, Козерога і Овна. ... Місяці вони рахують по руху Місяця, а рік по руху Сонця. ... Сонце й зірки вони вшановують як живі істоти” [13].

Між 1599 і 1603 фантастичний твір “Людина на Місяці” (видано посмертно в 1638) написав Ф. Годвін (1562–1633). Герой цього твору, іспанець Домінго Гонсалес, знайшов на о. Святої Єлени особливий вид диких лебедів, запрягши яких у “машину” й навчивши їх літати, він перебрався з ними в Іспанію, звідки лебеді понесли його на Місяць : “Мої птахи, зовсім як коні, закусивши вудила, понеслися щодуху, розсікаючи повітря з неймовірною швидкістю. ... Мої птахи піднялися слідом за ними (ластівками – *I. M.*), всі відразу. Я був страшенно здивований, але здивування моє ще зросло, коли я помітив, що пройшла ціла година, а вони піднімаються все вище, прямо вгору, з швидкістю пущеної стріли. ... Тим часом мої птахи знову кинулися вгору, тримаючи курс на Місяць, з такою неймовірною швидкістю, що, як мені здавалося, робили не менше 50 льє на годину. З кожною хвилиною Місяць наближався і ставав усе більшим. Земля ж затягнулася якимось серпанком і стала схожою на Місяць. ... Після 11 днів невпинного польоту я помітив, що наближаюся до іншої, незнайомої досі Землі, якщо можна так назвати небесне тіло, яке ми зазвичай називаємо Місяцем” [8].

На Місяці герой зустрів розумних (інопланетних) істот: “Ледве я покінчив з їжею, як побачив, що мене оточує група людей, зовнішність яких, зріст і одяг здалися мені абсолютно надзвичайними. Більшість із них були вдвічі вищі за землян, колір обличчя у них був оливковий. Неможливо вам навіть пояснити ні форму, ні тканину їхнього одягу” [8]. Тим же способом за 9 днів він повернувся назад, на Землю.

Як і кожен мислячий фантаст, Годвін зводить до мінімуму невимушені імпровізації. Він вірить в науку і використовує фантастичну форму, щоб донести до читача передові ідеї свого століття. Зокрема, автор уперше вводить поняття невагомості: “В цьому випробуванні я зробив відкриття, про яке філософи до цих пір і не подумували: важкі предмети не притягуються до центру Землі як до свого природного місця, швидше їх притягує якась певна властивість земної кулі або щось знаходиться глибоко всередині неї, подібно до того, як магніт притягує залізо. Так, без будь-якої матеріальної підтримки, ці птахи зависли в повітрі, як риби в спокійній воді...” [8].

У 1617 вже у Франції мислитель Френсіс Бекон (1561–1626) написав новелу “Нова Атлантида”, де наявні ідеї польотів людини в повітрі: “Ми знайшли способи бачити предмети на великій відстані, як, наприклад, на небі й у віддалених місцях; близькі предмети ми вміємо представити віддаленими, а віддалені – близькими, і можемо штучно створювати враження будь-якої відстані. Є у нас зорові прилади, що значно перевершують ваші окуляри та підзорні труби. ... Ми наслідуємо також польоту птахів і знаємо кілька принципів польоту” [4], – оповідає мешканець нової Атлантиди.

Через 40 років (у 1657) був надрукований роман Савіньєна Сірано де Бержерака (1619–1655) “Інше світло, або Держави й імперії Місяця”, в якому один герой літає в магнітному кораблі, підкидаючи вгору залізну кулю, що тягне магніт (“я спорудив свою колісницю. Нарешті я увійшов до неї, і коли я міцно всівся і утвердився на сидінні, я кинув дуже високо в повітря свою магнітну кулю. Негайно ж піднялася і залізна машина, яку я навмисне в середині побудував важчою, ніж по краях; вона піднімалася в повній рівновазі, оскільки підштовхувалась саме цією своєю більш важкою середньою частиною. Таким чином, у міру того, як я долетів до того місця, куди мене притягував магніт, я негайно підхоплював магнітну кулю і рукою гнав її вгору поперед себе”); інший здійснює переліт із Франції в Канаду по суборбітальній орбіті (ледве не попавши на Місяць!) за допомогою пляшок з росою, яка повинна була створити підйомну силу при випаровуванні (“я насамперед прив’язав навколо себе безліч склянок, наповнених росою; сонячні промені падали на них із такою силою, що тепло, притягаючи їх, підняло мене в повітря і віднесло так високо, що я опинився далі найвищих хмар”); і, нарешті, – в колісниці, начиненій ракетами, яку приводила в дію сила фейсверка – досяг Місяця (“ракети були розташовані в шість рядів по шість ракет у кожному ряду і закріплені гачками, що стримували кожен півдюжини, і полум’я, поглинувши один ряд ракет, перекидалося на наступний ряд і потім ще на наступний, так що займиста селітра усувала небезпеку в той самий час, як посилювала вогонь”), у кришталевому кораблі, який штовхає “сила світла, що згустилося”, та іншими способами [26].

Англійський письменник Джонатан Свіфт (1667–1745) написав роман “Мандри Лемюеля Гуллівера”(1726), де описується літаючий острів Лапуту, на який попав герой, і який нагадує велетенський корабель інопланетян чи їх міжгалактичну станцію [27]. Наприкінці XVIII ст. (1786) англійською мовою була надрукована книга німецького письменника Рудольфа Еріха Распе (1737–1794) “Пригоди барона Мюнхгаузена” як переробка з анонімної німецької збірки “Супутник веселих людей” (1781–1783). Її герой літає на ядрі над Землею і двічі попадає на Місяць (в тому числі під час бурану, який закинув на Місяць його корабель) [25]. Німецький письменник Готфрід Август Бюргер (1747–1794) видав книгу в перекладі німецькою мовою і в поетичній обробці (1786, 1788).

У 1835 надруковані романи американського письменника Едгара Аллана По (1809–1849) “Незвичайні пригоди якогось Ганса Пфалса” та “Незвичайний аеростат” – про польоти в повітрі і на Місяць [24]. Цим було започатковано розквіт фантастики в XIX ст. Згодом (1864) був написаний роман французького письменника-фантаста Жюль Верна (1828–1905) “П’ять тижнів на повітряній кулі”. Потім вийшли й інші романи автора про повітряні й космічні польоти – “З Землі на Місяць” (1865), “Навколо Місяця” (1869), “Незвичайні пригоди експедиції Барсака” (виданий 1914) [6].

До теми інопланетян, які вторгаються на землю з Марса, уже в першому своєму “космічному” романі “Війна світів” (1898) звернувся основоположник наукової фантастики англійський письменник Герберт

Джордж Уеллс (1866–1946). Тему “космічних” польотів зачіпали й наступні його романи: “Машина часу” (1895, про 4-мірний простір), “Перші люди на Місяці” (1901, про антигравітацію), “Їжа богів” (1902, про “манну небесну”), “В дні комети” (1906, про зміни в суспільстві під впливом комети), “Війна в повітрі” (1908, про розвиток авіації і влаштування лазера), Люди як боги (1923, про паралельні світи), “Світ звільнений” (1923, про атомну бомбу, яку скидають з літака і яка заснована на розщепленні атома) [28].

На початку ХХ ст. в своєму вірші, зверненому до комети Галлея, яка в цей час наближалася до Землі (1910), російський поет Олександр Олександрович Блок (1880–1921), зазначав:

“Ти нам погрожуєш останньою годиною
Із вічності пресиньої, зоря” [3]

Фантасти ніби “вгадали” багато пізніших технічних винаходів, пов’язаних із майбутніми космічними польотами. Фантастика завжди була передвісником наукових здобутків. Вчені ніби йшли дорогами, визначеними протореними письменниками. Стимульовані фантастикою, наукові пошуки обумовлювали свої результати. Вже ХVІІ ст. дало вченим потужний засіб у вигляді телескопа, який дозволив проникнути в глибини Всесвіту не тільки неозброєним оком, а й за допомогою пристроїв. Використовуючи винайдений ним у 1609 телескоп, італієць Галілео Галілей (1564–1642) відкрив (7.01.1610) чотири найбільші супутники Юпітера, які в 1610 німецький астроном Симон Маріус (Майєр) (1573–1624) відкрив уже повному і назвав іменами міфічних персонажів – Іо, Європа, Ганімед, Каллісто. Через свій телескоп Маріус спостерігав Венеру, Юпітер, Сатурн, Чумацький Шлях, а в 1612 він уперше згадав про витягнуту туманність Андромеди. Інквізиція намагалася протидіяти проникненню вчених у “Божі” володіння, змушуючи, наприклад, Галілея зректися геліоцентричного вчення. Проте в іншому кінці Європи французький астроном Н.-К. Фабрі де Перейск (1580–1637) за допомогою телескопа у цей же час відкрив туманність Оріона (1610), яку в 1619 описав швейцарський астроном і математик І. Б. Цізат (1585–1657). І цим закріпив право науковця на вираження своєї позиції.

В 1655 нідерландський механік, фізик і астроном Хрiстiан Гюйгенс (1629–1695) за допомогою вдосконаленого телескопа виявив найбільший супутник Сатурна, який отримав назву Титана, а в 1656 відкрив перше кільце Сатурна. Невдовзі італійський оптик і придворний паризький астроном Дж. Кассіні (1625–1712) встановив обертання Юпітера й Марса та 4 супутники Сатурна, що отримали міфологічні імена (Япет у 1671; Рею – в 1672; Тефію і Діону – в 1684), а також темну щілину в кільці Сатурна (“щілина Кассіні”) в 1675. 13.03.1781 англійський астроном Вільям (Фрiдрiх Вiльгельм) Гершель (1738–1822) відкрив VII класичну планету, яку через декілька років німецький астроном Й. Е. Боде (1747–1826) назвав Ураном. А в 1789 У. Гершель виявив супутники Сатурна, названі Мімасом і Енцеладом. Він же з’ясував факт існування 2 супутників Урана.

Настало ХІХ ст., коли розвиток науки ще більше активізувався, людина все далі проникала в Космос. 1.01.1801 італійський астроном Дж. Піацці (1746–1826) у поясі астероїдів між орбітами Марса й Юпітера відкрив “карликову планету”, названу Церерою, а німецький математик і астроном Й. К. Ф. Гаус (1777–1856) обчислив її орбіту. Вже наступного, 1802 року, німецький астроном Г. В. Ольберс (1758–1840) “знайшов” на небосхилі “малу планету” (зірка 7-ї величини) Палладу, орбіту якої теж обчислив Гаус. У 1807 Ольберс відкрив “малу планету” Весту. Йому належить честь також відкриття 7 комет. Ще до того, в 1804 німецький астроном К. Л. Гардінг (1765–1834) виявив “малу планету” Юнону.

Діаметр перших віднайдених “малих планет” сягав 600–800 км. Пізніше відшукують такі “планети” діаметром 30–50 км. У 1852 їх було відомо 20, у 1870 – 110, у 1900 – 450, до 1927 тільки швейцарський астроном Й. Р. Вольф (1816–1893) відкрив 500 “малих планет”. На 1938 було відомо 1500 “малих планет”, у т.ч. – “Троянці” (Ахіллес, Гектор, Патрокл, Нестор та інші “малі планети”, названі іменами героїв Троянської війни).

У 1844 німецький математик і астроном Ф. В. Бессель (1784–1846) на основі розрахунків виявив невидимі супутники зірки Сіріус. Фактично це означало, що Сіріус є подвійною зіркою, орбіти складових якої в 1850 вивів німецький астроном К. А. Ф. Петерс (1806–1880).

23.09.1846 німецький астроном Йоганн Готфрід Галле (1812–1910) після отримання листа французького астронома Урбена Жана Жозефа Левер’є (1811–1877), який вирахував елементи орбіти нової планети і визначив її координати на небі, відкрив VIII класичну планету, названу Нептуном, а потім і її перший супутник, названий Трітоном. У 1848 Уільям Кренч Бонд (1789–1859) і його син Джордж Філіпс Бонд (1825–1862) та самостійно У. Лассель (1799–1880) відкрили супутник Сатурна, названий Гіперіоном. В 1851 Лассель відкрив ще 2 супутники Урана. Він був також відкривачем бл. 600 туманностей.

У 1866 італійський астроном Джованні Вірджініо Скіапареллі (1835–1910) встановив співпадіння орбіт метеоритного потоку Персеїд і комети 1862 III. У 1876 американський астроном Асаф Холл (1829–1907) за допомогою 26-дюймового (66 см) Вашингтонського телескопа (виготовленого в 1873) визначив період обертання Сатурна, а в 1877 віднайшов обидва супутники Марса, які назвав Фобосом і Деймосом.

В 1870-их “малі планети” Іріда, Вікторія і Сафо використовуються для вивчення неба. У 1888–1889 їх використовував з цією метою Девід Гілл (1843–1914). В 1880 була надрукована популярна книга французького астронома Каміля Фламмаріона (1842–1925) “Популярна астрономія” [29], де були описані вигадані польоти на Місяць, дослідженнями якого разом із дослідженнями Марса й подвійних зірок займався вчений.

9 вересня 1892 американським астрономом Едвардом Емерсоном Бернардом (1857–1923) за допомогою 91-сантиметрового рефрактора був виявлений супутник Юпітера, названий Амальтеєю. Він став останнім супутником, відкритим у ході візуальних спостережень (а не методом

фотографії), і першим супутником Юпітера, виявленим після відкриття Галілеєвих супутників у 1610. В 1895 групою англійських і американських астрономів відкрита туманність (галактика) SuWt 2 у сузір'ї Центавра. Пізніше стали відомі 2 туманності в сузір'ї Геркулеса, галактика Волосся Вероніки. У 1898 німецький астроном К. Г. Вітт (1866–1946) поза поясом астероїдів виявив “малу планету” № 433, названу пізніше Ерос, потім віднайшов астероїд Бероліну (у 1900–1901 він наближався до Землі). В тому ж році був відкритий супутник Сатурна, названий Фебою, а в 1908 – супутник Юпітера, названий Пасіфе.

XX ст. обумовило кардинальний перегляд світогляду, і визначну роль у цьому зіграла загальна теорія відносності, обґрунтована в 1916 А. Ейнштейном (1879–1955). У 1925 була встановлена зоряна природа туманності Андромеди. 19.02.1930 ентузіаст астрономії К. Томбо (1906–1997) на основі фотографій обсерваторії в Флагстаффі (США) та керуючись теоретичними розрахунками американського астронома Персіваля Ловелла (1855–1916), який у 1915 вирахував можливу орбіту нової “планети”, відкрив ІХ “класичну планету”, названу Плутоном (нині вважається “карликовою планетою”). У 1949 був виявлений 2-й супутник Нептуна, названий Нереїдою, а в 1951 – супутник Юпітера Ананка. І це все – лише мізер з тієї низки відкриттів, які були здійснені астрономами протягом чотирьох останніх століть у пошуках братів по розуму.

Одним із найвидатніших досягнень людства стала поява космічної техніки, перші кроки до випробування якої робляться вже в 1926, коли відбувся запуск першої американської ракети. Подальший розвиток цієї галузі обумовив настання космічної ери, початок якій поклали запуск першого штучного супутника Землі (4.10.1957) і перший політ людини в Космос (12.04.1961).

У 1966 французьким астрономом О. Ш. Дольфюсом (1924–2010) відкритий супутник Сатурна, названий Янусом, а 19.10.1974 американською автоматичною міжпланетною станцією (АМС) “Піонер-ХІ” виявлений супутник Юпітера, названий Ледою. У 1977 відкриті кільця Урану, а в 1978 – супутник Плутона, названий Хароном. У 1979 американською АМС “Вояджер-ІІ” сфотографовані супутники Юпітера, названі Адрастеєю, Амальтеєю, Фівою і Метідою. Невдовзі (1989) “Вояджер-ІІ” зафіксував 4 супутники Нептуна (один названий Протеусом) і незамкнуті кільця.

Цікаво те, що астрономи ніби продовжували традиції давніх людей, які розташовували на небі своїх міфічних героїв і богів (інопланетян?). Тому навіть літальні апарати землян часто називали міфічними іменами. Так, радянські АМС мали назви “Луна” (1958–1976), “Венера” (1961–1983), “Марс” (1962–1973), “Фобос” (1988–1989); американські ракети-носії називалися “Центавр”, “Атлас”, “Титан”, “Атлас-Аджена”, “Атлас-Центавр”, “Сатурн”, “Атлас Ейбл”; американські штучні супутники (ШСЗ) Землі мали назви “Мідас” (1960), “Ехо” (1960–1964), “Аврора”; космічні кораблі США іменувалися “Меркурій” (1959–1963), “Аполлон” (1962–1972), “Атлантик” (з 1985), а міжпланетні станції – “Юнона” (2011).; європейські ж супутники

називалися “Геліос” (1974–1976), “Аврора”, “Поллукс”, “Кастор”, “Гермес” тощо, а космічні апарати – “Улісс” (1990), тоді як іракські – “Таммуз” (1989). В Космос були запущені тисячі космічних апаратів (уже на 1985 їх нараховувалось понад 3 тис.), деякі з них вийшли за межі Сонячної системи.

Ці вражаючі досягнення космічної ери не могли не актуалізувати питання контактів землян з представниками інших світів. Кажуть, літальні апарати інопланетян поблизу Місяця бачили американські астронавти, хоча належних підтверджень цим свідченням немає. Сьогодні радіотелескопи дають змогу вченим проникнути в глибини Космосу на відстань понад 10 млрд. світлових років. Не припиняються повідомлення про “сучасні візити” НЛО на Землю. Дослідники, здається, теж зрешетили небо, поширилися свідчення про сигнали, які доносяться з глибин Космосу. Але навіть за таких умов не вдалося відшукати у Всесвіті інший розум.

Якось італійський фізик Енріко Фермі (1901–1954) задався питанням, де, зрештою, знаходяться інопланетяни? Так виник парадокс Фермі, суть якого полягає в тому, що інопланетні цивілізації, у випадку свого існування, мали б за мільярди років заселити весь Всесвіт; коли ж цього не трапилося, то чи є вони взагалі? Коли ми оцінюємо розмір Всесвіту, число землеподібних планет, а також ряд інших змінних, зазначених у рівнянні Ф. Д. Дрейка (нар. 1930), за яким розумне життя є досить поширеним у Всесвіті, стає зрозуміло, що в одній Галактиці повинні бути десятки тисяч або й більше позаземних цивілізацій. І оскільки вік самої Галактики – бл. 10 млрд років, у розумних світів було достатньо часу, щоб зв’язатися один з одним. Проте цього не трапилося. Чому? Інопланетян немає? А якщо ж вони є, чому сьогодні ми не можемо виявити їх? Подібні роздуми породили низку концепцій щодо “контактів” землян з мешканцями інших світів.

Так, насамперед, було б занадто великою гординою вважати, що інопланетяни серед іншого мають цікавитися нами або нашою *планетою, яка не є унікальною*. Адже для них можуть існувати інші, більш цікаві населені світи, і розумні істоти швидше будуть витратити свій час на їх дослідження, а не на вивчення звичайної Землі: бачте, на нашій планеті взагалі немає нічого особливого. Неземну цивілізацію, яка буде здатна переміщатися або спілкуватися на світлові роки, навряд чи цікавитиме наше існування – ми будемо для неї тим, чим для нас є мухи та комари. У неї будуть свої розвинуті технології, тому наші жалюгідні ресурси їй ні до чого. Якщо ж їй знадобляться мінерали або інші елементи, їх повно в Космосі і без Землі.

Окрім того, незважаючи на те, наскільки істоти є розумними, подорожі на відстань у багато світлових років – це непростий крок. Які шанси того, що інопланетяни витратять свою енергію на те, щоб провідати нас, коли є 8,8 млрд схожих на Землю планет тільки в Чумацькому Шляху? Послідовники цієї теорії стверджують: думати, що Земля – ласий для інопланетян шматочок, означає страждати тим же геоцентризмом, який призвів до помилкового переслідування Г. Галілея. Інакше кажучи, інопланетяни існують, але ми їм не потрібні...

Натомість *гіпотеза винятковості Землі* припускає, що ланцюг подій, який створив життя на нашій планеті, був настільки складним, що тільки біологічно ідеальний вихор міг би створити її ще де-небудь. Отже, хоча, можливо, й існують схожі на Землю планети, проте жодна з них не має в точності необхідних умов для розвитку життя. Іншими словами кажучи, ми не зустріли ніяких інопланетян тому, що їх просто немає, або їх настільки небагато і вони настільки далекі, що контакт вкрай мало ймовірний. Земля – особлива планета, де наявні розвинуті форми життя.

Основним фактором, який робить Землю придатною до життя, є її тривалий період стабільних кліматичних умов, обумовлених унікальною орбітою і положенням планети. Якби не наше відповідне положення щодо Сонця чи Місяця, на планеті було б занадто жарко або холодно, недостатньо кисню і досить нестабільні умови, щоб підтримати життя вище рівня бактерій. Палеонтолог Пітер Уорд і астроном Дональд Браунлі були першими, хто представив гіпотезу унікальності Землі. І хоча минуло вже 15 років з моменту народження цієї гіпотези, а ми знайшли масу землеподібних планет, деякі вчені все ще впевнені, що шанси існування життя в цих світах надзвичайно низькі.

А ось, згідно *теорії “Великого фільтру”*, інопланетне життя таки існує, але розумне життя не в змозі просунути технологічно досить далеко, щоб забезпечити космічний зв’язок далекого радіусу дії або тривалі космічні подорожі. Хоча наші сучасні космічні кораблі, супутники і радіо засвідчують, що ми близькі до точки неповернення, можливо, нас неминуче очікує бар’єр або катастрофа, які чи то знищать нас, чи то призведуть до деградації технологій.

Катастрофічні природні катаклізми періодично повторюються на Землі, так що цілком можливо, що вони повсюди обумовлюють загибель світів, відкидаючи розумне життя назад у кам’яний вік, перш ніж технології зможуть адекватно розвинути. Або, можливо, ми знищимо себе в ході ядерної війни. Яким би не був цей “фільтр”, нас чекають тільки погані новини. Ми не тільки не зможемо зв’язатися з іншими астронавтами, але й, імовірно, самі помremo.

Згідно *футуристичної гіпотези* австралійського філософа Джона Смарта (1920–2012), розумне позаземне життя вже існувало в нашому Всесвіті у “відкритому вигляді”, але потім воно стало настільки досконалим, що перебралося в “кращі місця” (“пішло зі Всесвіту”). Якщо бути більш точним, інопланетяни розвинулися настільки, що перестали дивитися на зовнішній Космос, а зосередилися на “космосі” внутрішньому.

Цю концепцію можна порівняти з мініатюризацією, яку ми спостерігаємо на прикладі розвитку комп’ютерної техніки. Спочатку комп’ютери замислювалися як величезні технологічні вироби, що заповнюють цілі кімнати; потім вони стали меншими (аж до кишенькових), одночасно з цим розвивалася їх складність і потужність. Для прихильників цієї теорії, розумне життя розвивається багато в чому таким же чином, постійно працюючи над більш щільним і ефективним використанням

простору, часу, енергії та матерії. Зрештою, інопланетяни будуть жити й працювати в наномасштабі, поки не стануть настільки малесенькими, що поселяться в чорній дірці поза просторово-часовим континуумом. На думку Смарта, чорні дірки – це кінцевий пункт призначення цивілізації. Вони здатні забезпечити ідеальні обчислення і навчання, тимчасові подорожі, видобуток енергії та інше. Цивілізації, які не досягають цього рівня, приречені. Інші істоти можуть працювати над власним перевагою або трансцендентністю.

Одним із найбільш важко усвідомлюваних пояснень парадоксу Фермі є *гіпотеза планетарію*. За нею, наш світ є формою “планетарію у віртуальній реальності, створеним з метою дати нам ілюзію, що Всесвіт порожній”. Ми не виявили ніяких позаземних цивілізацій, оскільки вони не включили нас у свою програму. Адже ми живемо у віртуальній реальності. Основи цієї теорії сягають корінням в ідеї французького філософа, фізика і математика Р. Декарта (Картезія) (1596–1650), який задався питанням: “Як ми можемо знати, що світ навколо нас реальний, якщо ми – просто мозок у чані, котрий думає, що він живе в реальному світі?” [11].

Замість того, щоб поміщати мізки в чан, сучасні прихильники цих ідей думають, що ми живемо в комп’ютерній симуляції, створеній “просунутими” інопланетянами. Ці прибульці використовують достатньо енергії, щоб маніпулювати матерією й енергією в галактичних масштабах. Чому ж вони хочуть спостерігати за нами, як за мурахами? Можливо, для задоволення, а може, просто, щоб переконатися, що вони можуть. Деякі філософи й фізики кажуть, що ми швидше виявимося штучним інтелектом у сфабрикованому світі, ніж такими, що володіють власним розумом.

Хоча розумне інопланетне життя може існувати, *наші планети розташовані надто далеко одна від одної*, щоб комунікації між ними були виправдані або можливі. Оскільки Земля занадто віддалена від інших населених світів, нас просто можуть не розгледіти. Більшість інших світів знаходяться відносно близько один до одного і взаємодіють, у той час як ми знаходимося за бортом цієї пангалактичної вечірки, бо мешкаємо десь на околиці Космосу. Будучи не самотніми віртуально, ми є такими реально.

Коріння цієї ідеї йдуть у математичну теорію перколяції, яка описує, як речі стягуються в випадковому середовищі. Якщо взяти теорію перколяції за основу, Всесвіт природним чином сформувався у вигляді великих скупчень і кількох менших областей. Причому, коли інші розумні істоти живуть у великих скупченнях, Земля є ізольованою. Замість того, щоб прагнути вступити в контакт із цими істотами, деякі на кшталт Стівена Хокінга вважають, що нам потрібно зачаїтися. Хокінг каже, що якщо ми отримаємо позаземний сигнал, нам потрібно бути вкрай обережними, чи не відповідати, доки не розвинемося. Інакше ми можемо повторити долю індіанців після прибуття в Америку Х. Колумба.

“Полювання” на позаземне життя істотно *обмежене відсутністю державного фінансування*, яке необхідне, щоб учені могли дозволити собі великий арсенал інструментів і ресурсів для відстеження інопланетян. Тому вчені на кшталт Ф. Дрейка і К. Сагана (1934–1996) стверджують, що

“відсутність доказів – це не докази відсутності інопланетян” [11]. Історично склалося так, що програма пошуку позаземного розуму (SETI) опирається тільки на орендовані радіотелескопи та інше обладнання, яким можна користуватися протягом обмеженого часу. Ці перешкоди зробили реальний прогрес у пошуку інших світів практично неможливим.

Звичайно, в цьому питанні є й зрушення. В 2007 почав працювати гігантський радіотелескоп Allen Telescope Array, призначений спеціально для пошуку позаземного життя. Він складається з 42 окремих 6-метрових телескопів і значною мірою був побудований завдяки співзасновнику Microsoft П. Аллену (нар. 1953). Після численних невдач телескоп почав виконувати свою важливу роботу. Тож якщо хтось із інопланетян намагатиметься зв'язатися з Землею, він дізнається про нас.

Палеонтологом Пітером Уордом сформульована *гіпотеза Медеї*, суть якої зводиться до того, що люди й інші “надорганізми” несуть у собі насіння саморуйнування. До певної міри це добре ув'язується з теорією “великого фільтру”, оскільки припускає, що ми помремо ще до того, як встановимо контакт із позаземною цивілізацією. Гіпотеза названа на честь Медеї, персонажу грецької міфології, яка вбила своїх дітей. Отже, Земля – це Медея, а ми її нащадки. Ми не хочемо помирати, але Мати-Земля вимагає цього. Вмирання вбудовано в нашу біологію, щоб гарантувати, що ми усунемося перш, ніж створимо цілковитий дисбаланс на Землі. Після того, як люди на планеті стануть носіями невиліковної чуми, ми зробимо щось, що гарантує нашу власну смерть. Виходить, суперорганізми схильні до самовбивства.

Уорд вважає, що майже всі попередні масові вимирання були спровоковані живими організмами. Наприклад, він покладає провину за проблеми двох періодів, які сталися мільйони років тому, на рослини, котрі поширилися настільки шалено, що поглинули надмірну кількість вуглекислого газу. Це призвело до глобального похолодання, а отже, і до загибелі рослин. Аналогічним чином, якщо люди винні в нинішній зміні клімату, немає ніяких гарантій, що наш власний вид зможе вижити. Тож виходить, що наші внутрішні самогубні годинники зупиняться задовго до того, як ми отримаємо шанс поспілкуватися з інопланетянами.

Існує також ідея “недоступності” інопланетян. Хоча це звучить фантастично, але багато людей упевнені, що інопланетяни живуть і працюють поряд з ними. Наприклад, колишній (в 1960-х) міністр оборони Канади П. Хелмайер в 2014 дав інтерв'ю, в якому стверджував, що на Землі представлено близько 80 різних видів інопланетного життя. Деякі з них (скандінавські блондинки!) майже ідентичні людям, інша група (“Short Greys”) більше схожа на інопланетян і здебільшого ховається від людей.

П. Хелмайер заявив, що інопланетяни протягом тисяч років відвідують Землю і навіть сьогодні є тут: “Вони приходять із різних місць. Тривалий час я знав тільки про тих, які прийшли з різних зоряних систем – Плеяди, Зети і ряду інших зоряних систем... але в останні декілька місяців я зустрів [тих], хто повідомив, що вони з нашої зоряної системи, і що є насправді інопланетяни, які живуть на планеті під назвою Андромеда, яка є одним із

супутників Сатурна, і що є інші, на Венері, а деякі на Марсі, і що вони можуть взаємодіяти між собою – я підозрюю, що вони є, тому що є те, що називається “Федерація” цих істот, і в них є свої правила. Наприклад, одним із правил є те, що вони не втручаються в наші справи. ...І це одна з причин, можливо, чому ми ніколи не бачили деяких з них до недавнього часу...” [30].

Хеллайер не самотній у своїх переконаннях. Так, фізик П. Ч. У. Девіс (нар. 1946) з університету Арізони та доктор Р. К. Грандл (нар. 1943) з Університету Північного Кентуккі теж вважають, що представники інших світів ходять серед нас. Тобто, інопланетяни існують і, хочуть люди того чи ні, вони вже тут, невидимі для нас...

А тепер згадаємо те, що, за уявленнями віруючих, боги (=інопланетяни?) в різних релігіях теж невидимі. Самі боги завжди уявляються невидимими або такими, що приховують свій справжній образ. Людині не дано пізнати, сприйняти чи побачити бога (=інопланетянина?). Так, Зевс з’являється до смертних жінок, в яких він закохується, з’являється у вигляді бика (Європі), золотого дощу (Данаї), лебедя (Леди) тощо. Подібне можуть чинити й інші боги. А значить, інопланетяни у випадку свого контакту з землянами могли б сприйматися людьми за богів.

Боги, уявляючись, можуть робити невидимими героїв або за допомогою чарівних речей (Персея, сина Зевса й Данаї) або своєю силою (Гектора чи Енея) [15]. Багато таких історій оповідає Аполлодор. “Він (Персей – *І. М.*) надів на себе сумку, прикріпив сандалії до щиколоток, а голову покрити шапкою. Надівши її, він бачив усіх, кого хотів, інші ж його не бачили” [1].

Ідея невидимого бога найповніше й наглядно показана Гомером в “Іліаді”, де боги присутні при битвах героїв, які їх не бачать. Боги можуть навіть втручатися в перебіг подій і теж залишатися невидимими. Часом же вони набувають інших образів і тоді люди бачать їх. Так, Діомед бореться з Ареєм, Артемідією, Афродією, що виступають в людській подобі, і вважає їх за троянців [9]. Боги ж, стикаючись із невдачею, часто знову ставали невидимими для героїв. Ось як Гомер описує поєдинок Менелая й Паріса, коли останнього врятувала Афродіта (Ном. II. 3, 379–382):

“Сам же (Менелай – *І. М.*) знов до Паріса він кинувсь, бажаючи
вбити
Мідяним списом. Та легко його із очей Афродіта
Скрила, як можуть це тільки богове, імлою вповивши,
І віднесла до шлюбних покоїв його запашистих” [9].

Згодом Афродіта втрутилася в діяння Діомеда, намагаючись винести з битви свого сина Енея (Ном. II. 5, 311–318):

“Був би, напевне, загинув Еней, поводитар народу,
Тільки ж бо Зевсова донька угледіла це, Афродіта,
Мати, яка породила його пастухові Анхісу.
Оповіла вона білі рамена круг любого сина,

Спереду краєм свого покривала блискучого вкрила,
Захистом певним од стріл (Діомеда – *I. M.*), щоб хтось із данаїв
комонних
Міддю грудей не пробив йому й духу із тіла не вийняв.
Винесла так з бойовища вона свого любого сина” [9].

Зрештою, Діомед ранить саму Афродіту, тож Енея підхопив Аполлон, оповивши його чорною хмарою. Надалі Аполлон незримо бере участь у вбивстві Патрокла Гектором Гектор (Ном. II. 16, 721–730) [9] і у вбивстві Ахіллеса Патроком [14, с. 92]. Гера ж завжди допомагає грекам, а Афіна – конкретно Одиссею [10].

Невидимими за сприяння богів стають Ромул, Лао-цзи та ін. Завжди невидимий бог Яхве, про якого в Біблії зазначено, що його ніхто ніколи не бачив. Мойсею він з’являється у вигляді палаючого й незгораючого тернового куща, з якого й говорить, невидимий (Вих. 3, 2). Проте навіть такий вигляд Бога небезпечний: “І сховав Мойсей обличчя своє, бо боявся споглянути на Бога!” (Вих. 3, 6). Ісус Христос лише опосередковано демонстрував людям свою божественну природу, його ж земна (людська) природа була вочевидь видима всім.

Нарешті, задамося таким питанням: якщо інші планети сприятливі для життя, чи можуть там розвиватися істоти аналогічно тому, як це трапилося на Землі? Можливо, вони настільки відрізняються від нас, що *ми не в змозі розпізнати їх сигнали*. Це цілком вірогідно, якщо згадати, наприклад, про кажанів, що можуть візуалізувати звукові хвилі, хоча ми бачимо тільки світло. Можливо, інопланетяни і ми обладнані принципово різним набором почуттів, і ми не можемо сприйняти їх сигнали. Бо ми різні.

Є також гіпотеза (яку, втім, мало хто з фахівців підтримує) про існування в нашому Всесвіті зовсім інших форм життя – наприклад, кремнійорганічної або аміачної. Першій потрібна була б спекотна погода, порівнянна з температурою в духовці (якось в одному популярному журналі було поміщено малюнок живої істоти, яка з Сонця дивиться на Землю й міркує: “Невже там є люди? Там же повітря й вода...”), а іншим навіть Антарктида здавалася б пеклом.

Нарешті, ще за однією версією, *інопланетяни бачать в іншому діапазоні* електромагнітного випромінювання, непрозорого для видимого світла. Можливо вони – мешканці темної планети, яка обертається навколо червоного карлика, і їх зір працює в інфрачервоному діапазоні [12].

Тож інопланетяни, як боги, непізнавані для нас, як непізнаваний, зрештою, і Бог Мойсея чи християнський Бог, оскільки “Його невидиме від створення світу” (Іоан. 1, 20). Як зазначав щодо мешканців інших світів космолог і астрофізик лорд Мартін Ріс, “вони (інопланетяни – *I. M.*) можуть заглядати нам в обличчя, а ми просто не розпізнаємо їх. Проблема полягає в тому, що ми шукаємо щось, що дуже схоже на нас, володіє подібною математикою і технологіями. Я підозрюю, що життя і розум можуть існувати в таких формах, які ми навіть не можемо уявити” [11].

Коли ми прагнемо зв'язатися з високорозвиненою расою, що використовує інші методи комунікації (нейтрино чи гравітаційні хвилі), недоступні нашому розумінню, це нічого не дає. Адже наше примітивне радіо може бути для них лише “білим шумом”. Якщо інопланетяни несхожі на людей, малоймовірно, що ми зможемо увійти в контакт із ними і розв'язати парадокс Фермі – за умови, що ми будемо продовжувати антропоморфізацію інопланетян і чекати, що вони зв'яжуться з нами.

Цю думку ми зустрічаємо вже у давніх міфах. Так, за Гесіодом (Hes. Theog. 940–942), ревнива Гера вирішила провчити Семелу, яка стала коханкою Зевса, котрий з'являвся до неї вночі. Коли ж Семела, підбурювана підступною Герою, змусила Зевса продемонструвати свій справжній образ, він постав у сьйві бога, з блискавками, вогнем, і в результаті перетворив її на попіл [7]. Так греки обґрунтовували ідею про неможливість пізнання бога (=інопланетянина?) людиною. Ось чому може існувати проблема контакту з інопланетянами та проблема неможливості (допоки що) пізнання їх.

Висновки. Документальні свідчення минулого (релігійні тексти, книги фантастів, судження відомих людей) підтверджують, що наукові фантазії не “висмоктуються з пальця” за столами романістів, а народжуються в складних взаєминах із природою, в лабораторіях учених. Великі відстані до інших світів зумовлюють той факт, що нам нелегко зустрітися з їх мешканцями чи хоча б побачити їх. Тому саме на письмі виникали найсміливіші фантазії, найсміливіші мрії, які життя поступово перетворювало на реальність. Завдяки міфам та літературній уяві, завдяки науковим дослідженням учених і відкриттям у процесі запусків космічних апаратів і польотів людей у Космос, давні уявлення знову ожили, коли на небо були перенесені їх герої. Боги й герої опинилися на небі, аби, здається, манити людину своєю принадністю у таємничий і незвіданий світ Метагалактики, Космосу, якому немає кінця. Втім, чи мають тут місце одні фантазії? А чи не є останні породженням допоки що непізнаних нами явищ і обставин? Можливо загадковий вічний і безкінечний Космос кличе нас у свої незвідані далі, спокушає таємничими загадками, приваблює незбагненними надіями, аби в якийсь момент відкрити те, що здатне потрясти нашу уяву...

Література

1. Аполлодор. Мифологическая библиотека. – Кн. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1358680002>
2. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – М. : Изд. Моск. Патриархии, 1983. – 1372 с.
3. Блок А. Комета / А. Блок [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slova.org.ru/blok/kometa/>
4. Бэкон Ф. Новая Атлантида / Ф. Бэкон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ashtray.ru/main/lib/newatlant.htm>
5. Васюріна А. О. Гедоністичність сприйняття просторової досконалості музичного світу / А. О. Васюріна // Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання : зб. наук. праць. – Суми : УАБС. – 2004. – Вип. 3. – С. 175–181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/712>
6. Верн, Жюль [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki>

7. Гесиод. О происхождении богов (Теогония) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lib.ru/POEEAST/GESIOD/theogonia.txt>
8. Годвин Фрэнсис. Человек на Луне или Необычайное путешествие, совершенное Домиником Гонсалесом, испанским искателем приключений, или Воздушный посол/ Ф. Годвин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oldsf.ru/predtechi/frensis-godvin/chelovek-na-lune-1638g.html>
9. Гомер. Илиада / пер. Б. Тена [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-reading.link/bookreader.php/1001533>
10. Гомер. Одиссея / пер. Бориса Тена. – Х. : Фоліо, 2001. – 547 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ae-lib.org.ua/texts/homer__odyssey__ua.htm#11
11. 10 возможных причин, по которым мы пока не нашли инопланетян [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hi-news.ru/space/10-vozmozhnykh-prichin-po-kotorym-my-roka-ne-nashli-inoplanetyan.html>
12. Зустріч з інопланетянами : гіпотеза чи історична реальність?! [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://firtka.if.ua/?action=show&id=64910>
13. Кампанелла. Город Солнца [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lib.ru/INOOLD/KAMPANELLA/suntown.txt>
14. Мифы народов мира: в 2 т. – Т. 1. А – К. – М. : Сов. Энциклопедия, 1980. – 672 с.
15. Мифы народов мира: в 2 т. – Т. 2. К – Я. – М. : Сов. Энциклопедия, 1982. – 720 с.
16. Мозговий І. “Астронавти” в добу античного світу : реальність чи літературні міфи? / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Вип. 3. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 183–204 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/9278>
17. Мозговий І. “Астронавти” Праамерики: міфи, знахідки, версії / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2013. – С. 160–187 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/10216>
18. Мозговий І. Далекосхідні астронавти давнини: раціоналістичний аспект міфів / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Вип. 2. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – С. 201–217 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/11278>
19. Мозговий І. П. Земля як одухотворена істота: історико-філософський зріз до проблеми / І. Мозговий // Сучасна картина світу : інтеграція наукового та позанаукового знання. – Вип. 3. – Суми : ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2004. – С. 164–169 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/3863>
20. Мозговий І. “Міжзор'яні скитальці” на тлі небесної панорами Середньовіччя / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Вип. 5. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – С. 71–95 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/11898>
21. Мозговий І. “Палеоастронавти” на Близькому Сході: “езотерика” в переданнях? / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Вип. 1. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – С. 153–167 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/7294>
22. Мозговий І. Феномен паралельних світів: до проблеми засобів їх виявлення / І. Мозговий // Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць. – Вип. 6. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – С. 81–109 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12127>
23. Мор Т. Утопия / Т. Мор [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://krotov.info/acts/16/more/more_08.html
24. По, Эдгар Аллан. Полное собрание сочинений / Э. А. По [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vk.com/doc265485648_323057078

25. Распэ Р. Э. Приключения барона Мюнхгаузера / Р. Э. Распе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sheba.spb.ru/libra/raspe_baron.htm
26. Сирано де Бержерак. Иной свет, или Государства и империи Луны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.ru/INOOLD/ROSTAN/luna.txt>
27. Свифт Д. Сказка бочки. Путешествия Гулливера / Д. Свифт. – М. : Правда, 1987 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.ru/INOOLD/SWIFT/gulliver.txt>
28. Уэллс, Герберт Джордж [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki>
29. Фламарион К. Живописная астрономия. Общее описание Вселенной / К. Фламарион. – СПб. : Павленков, 1897. – IV, 696 с.
30. Хеллайер Пол : Потому что я знаю, что они есть / П. Хеллайер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ranews.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2828
Отримано 14.01.2015

Summary

Mozgovyi Ivan. The dialogue of the worlds: probability of cognition and communication.

The article deals with the possibility of communicating of Earth inhabitants with representatives of extraterrestrial civilizations. It analyzes the steps undertaken by the human civilization, to establish such contacts (myths, fantasy, practice), and the current data on the issue of intergalactic contact at all.

Keywords: *astral myths, space, aircraft, aliens, moons, planets, metagalaxy fantastic.*

Мозговий Іван Павлович - <http://uabs.edu.ua/ua/kafedra-sots-gumanitarnikh-distiplin/item/mozhovyi-ivan-pavlovych>